

PLUTARCHOS *BORDSSAMTAL*: EN NY LITTERATURGENRE

av Sven-Tage Teodorsson

Dryckeslaget, *Συμπόσιον* eller *πότος*, som följde efter själva måltiden, *δείπνον*, var en väsentlig del av den grekiska kulturen. Det aristokratiska *συμπόσιον*, som utvecklades under arkaisk tid hade en reglerad, nästan ritualiserad form. Alla deltagare var bildade i musiska konster och alla förväntade sig att var och en i tur och ordning skulle bidra till underhållningen med sång till lyra och med lyrisk poesi och musik, särskilt så kallade *σκόλια*.

Men i och med den demokratiska omvandlingen av det athenska samhället från och med slutet av 500-talet fick också symposiet en annan karaktär. Den konventionella aristokratiska utbildningen kom att modifieras, och deltagarna i symposierna kunde inte längre uppfylla de traditionella kraven, särskilt sång till lyra. Sålunda sägs Themistokles utan omsvep ha förklarat att han inte hade lärt sig denna sköna konst, men däremot hävdade han att han visste hur man gör staten stor och rik.¹ De minskade kraven fick till följd att större delen av samvaron kom att fyllas av tävlingar av banalt slag, informell sång och dans, roande upptåg och framför allt ohämmat vindrickande. De erotiska inslagen fick också en alltmer framträdande plats.

Dryckeslaget hade naturligtvis alltid syftat till njutning, men genom den ökande vulgariseringen av symposierna under 400-talet fick de en alltmer depraverad karaktär. Det var därför helt vad man kunde vänta sig att Platon tog klart avstånd från dessa symposier. I hans dialoger tar Sokrates varje tillfälle i akt för att uttrycka sitt förakt för de olika banala, andefattiga former av underhållning och det hejdlösa drickande som vanligt folk ägnade sig åt vid sina symposier.² Platon klargör att deltagande i vanligt folks symposier inte anstår en filosof.

1. Ion *ap.* Plut. *Cim.* 9.1; jfr. *Id. Them.* 2.3-4.

2. Plat. *Rep.* 389d-e, 395e-386a, 479b-c *et al.*; *Theaet.* 173d. Se Tecuşan 1990. 238-243.

Platons *Symposion*

Det kan därför förefalla förvånande att Platon förlägger en seriös filosofisk diskussion till en sådan miljö, präglad av erotik och rus. Men hans syfte var ju naturligtvis att dels låta Sokrates presentera sin sublimerade Eros som kontrast till den pandemiske Eros i en sådan omgivning, dels visa upp hans eminenta ἀρετή, opåverkbar av såväl denne vulgäre Eros som vinet. Men Platons *Symposion* är naturligtvis inte en skildring av ett verkligt dryckeslag. Fastän Platon söker måla upp ett realistiskt sceneri, framstår det hela som en produkt av hans fantasi med syfte att framlägga hans filosofiska budskap.³

Xenophons *Symposion*

Platon hade med *Symposion* grundat en ny litteraturgenre som kom att fortleva under hela antiken. Men så hade det nog inte blivit, om inte Xenophon hade skrivit sitt verk, säkerligen inspirerad av Sokrates-figuren. Man kan faktiskt se hans *Symposion* som ett separat tillägg till *Memorabilia*,⁴ som en beskrivning av hur Sokrates uppträdde när han kopplade av. Xenophons skrift skildrar ett konventionellt dryckeslag, men sobert och måttfullt i Platons anda. När värden Kallias uppmanar till att dricka ur större bägare, inskrider Sokrates och manar till försiktighet. Han uppmanar tjänarna att portionera ut vinet i små kvantiteter, som när man vattnar växter, och inte bedöva gästerna så att de varken kan göra eller säga något av värde, liksom när Zeus slår växterna till marken med ett slagregn. Alla accepterar hans råd och han föreslår ett diskussionsämne: Var och en skall tala om vad han är bra på och är stolt över. Det blir en omväxlande och humoristisk diskussion, delvis ledd av Sokrates.

Även konventionella uppvisningar av dansare och akrobater förekommer, och gycklaren Philippos underhåller gästerna. Men alla dessa inslag håller sig inom anständighetens gräns. Sokrates själv bidrar med ett dansnummer och är själv den främste underhållaren med sina humoristiska, ironiska repliker. Symposiet präglas av en vänskaplig anda och en lättsam konversation. Bara i slutet av symposiet håller Sokrates ett seriöst, didaktiskt tal om Eros dubbla natur och gudens relation till Aphrodite.

3. Se Babut 1980.

4. För denna uppfattning se Martin 1931.177-178.

Det sokratiska symposion

Xenophon hade med sin skildring av ett gästabud med Sokrates som huvudperson grundat den genre inom symposielitteraturen som har fått beteckningen "sokratiskt symposion". Xenophon hade vidgat ramen jämfört med Platons *Symposion*, dels genom mer eller mindre spirituella diskussioner om olika ämnen, dels genom inslag av olika slags underhållning, allt präglat av sober måttfullhet, humor och gott humör. Symposielitteraturen blev en populär genre under 300-talet, men tyvärr är alla dessa skrifter förlorade. Vi vet att Aristoteles skrev något slags sympotiskt verk, men vi har mycket bristfällig information om det.⁵ Plutarchos⁶ nämner också peripatetikerna Prytanis och Hieronymos som författare av *Symposia*. Athenaios⁷ citerar en skrift av Aristoxenos med titeln *Σύμμικτα συμποτικά*. Epikuros *Symposion* har vi något bättre kunskap om.⁸ Plutarchos kritiserar honom för att samtalen vid hans gästabud mest bestod av ytligt gyckel,⁹ och enligt Athenaios diskuterade man där huvudsakligen snävt sympotiska frågor, och gästerna var ett slutet sällskap av smickrare som prisade varandra.¹⁰

Märkligt nog omnämns endast två akademiker, Speusippos och Dion från Alexandria, som författare av *Symposia*.¹¹ Man kan fråga sig varför inte fler platoniker skrev sokratiska symposier i Platons och Xenophons efterföljd. Vad som än var orsaken till detta ringa intresse från akademiskt håll, är det frapperande hur snabbt symposia av sokratisk typ försvann och avlöstes av en symposiegenre av helt annat slag.

5. Diog. Laert. 5.22 (5.1.12). Bara ett fragment är bevarat: Athen. 15.674F-675A; jfr. *Schol. in Theocr.* 3.21. p. 122.16 Wendel.

6. *Quaest. conv.* 612 D.

7. Athen. 14.632 A-B.

8. Philodem. *Rh.* 90.27, 96.22, 97.22 Sudhaus.

9. Plut. *Non posse* 1095 C-D.

10. Athen. 5.182 A, 186 E, 187 C.

11. Plut. *Quaest. conv.* 612 DE.

Icke-sokratiska sympotiska skrifter

Persaios

Redan c:a 300 gav Persaios, elev till Zenon från Kition, upptakten till ett nytt slags sympotisk litteratur. I sin skrift med titeln Συμποτικοὶ διάλογοι eller Συμποτικὰ ὑπομνήματα, förefaller han ha begränsat sig till strikt sympotiska frågor, med en stark dominans av sexuella ämnen.¹²

Menippiska *Symposia*

Inte långt därefter, på 200-talet, slog kynikern Menippos in på den väg som Persaios hade anvisat och blev därmed grundaren av den genre som har fått beteckningen "menippiska symposier". Fastän vi knappast vet något om hans *Symposion*,¹³ kan vi av vad vi vet om hans övriga skrifter anta att den präglades av cynisk ironi och satir. Denna karaktär framträder särskilt tydligt hos senare författare av *Symposia* inom denna genre, Petronius, Lukianos och kejsar Julianus. Dessa skildringar av vilda dryckeslag, där man driver gäck med prominenta personer i allmänhet och filosofer i synnerhet och där den hätska stämningen leder till gräl och hänsynslösa verbala attacker, som ibland kan leda till fysiskt våld, är således fullständigt väsensskilda från det klassiska sokratiska symposion. Denna typ försvann nu helt, och den lyser sedan med sin frånvaro under c:a 400 år, från slutet av 300-talet f.Kr. till slutet av 100-talet e.Kr.

12. Athen. 13.607 Β Περσαίου τοῦ Κιτιέως ἐν τοῖς Συμποτικοῖς ὑπομνήμασιν βοῶντος καὶ λέγοντος περὶ ἀφροδισίων ἀρμοστὸν εἶναι ἐν τῷ οἴνῳ μείαν ποιεῖσθαι, *id.* 4.162 Β-С Περσαίου τε τοῦ καλοῦ φιλοσόφου Συμποτικούς διαλόγους συντεθέντας ..., ἐν οἷς ζητεῖ, ὅπως ἂν μὴ κατακοιμηθῶσιν οἱ συμπόται, καὶ πῶς ταῖς ἐπιχύσεσι χρηστέον πηνίκα τε εἰσακτέον τοὺς ὠραίους καὶ τὰς ὠραίαις εἰς τὸ συμπόσιον καὶ πότε αὐτοὺς προσδεκτέον ὠραῖζομένους κτλ. ... (Περσαίος), ὃς περὶ ταῦτα τὴν διάνοιαν ἀεὶ στρέφων.

13. Athen. 14.629 ΕΦ καλεῖται δέ τις καὶ ἄλλη ὄρχησις κόσμου ἐκπύρωσις, ἧς μνημονεύει Μένιππος ὁ κυνικός ἐν τῷ Συμποσίῳ.

Plutarchos

Vi kan ta för givet att Plutarchos hade god kunskap om den samtida menippiska, kyniska litteraturen och den satiriska typen av symposieskildringar. Vi kan naturligtvis inte förutsätta att han hade läst Petronius, men det är helt rimligt att anta att han kände till innehållet i *Cena Trimalchionis*.¹⁴ Med ledning av vad vi vet om hans personlighet och etiska grundsyn kan vi med säkerhet utgå ifrån att han såg med avsky på detta slags fester och denna sorts symposielitteratur. Det är därför sannolikt att det var på grund av motvilja och förakt mot detta som han beslöt att skriva ett sokratiskt *symposion*.¹⁵ Han hade uppenbarligen Xenophons *Symposion* som förebild för sitt *De sju vises symposion*. Men i detta verk höjer han sig markant över Xenophons nivå, kompositoriskt, innehållsligt och stilistiskt. Hans val av De sju vise som deltagare, med Thales som frontfigur, visar hans intention att utforma ett *symposion* med varierat innehåll och många olika samtalsämnen. Vi kan räkna till åtta olika ämnen, medan det i Xenophons *Symposion* egentligen bara finns ett enda, frågan om vad var och en är bra på och är stolt över.

Det finns dessutom en mängd inslag i *De sju vises symposion*, som inte har någon motsvarighet i Xenophons, nämligen

1. De långa varierande samtalen före banketten
2. Berättaren, som förblir anonym ända till slutet av kap. 3
3. Incidenten med gästen som vredgad lämnar sällskapet före banketten
4. Incidenten med "monstret", den späde kentauren
5. De många typiskt plutarcheiska apophthegmata inströdda i samtalen
6. Politiska spörsmål diskuteras
7. Kvinnor är närvarande vid dryckeslaget
8. Den förvånande nyheten att sångaren Arion har räddats av delfiner inrapporteras vid gästabudet.

14. Plut. *Quaest. conv.* 686 D betonar att Platon och Xenophon inte nedlåter sig till att beskriva alla läckerheter och sötsaker som gästerna bjöds på hos Agathon resp. Kallias. De var uteslutande intresserade av de filosofiska diskussionerna.

15. Plut. *Quaest. conv.* 686 C kallar Platons och Xenophons *Symposia* sokratiska. Termen härrör från honom.

Å andra sidan lyser några inslag med sin frånvaro. Ingen underhållning förekommer; bara en flöjtspelerska medverkar vid libationen, och det vilar ingen erotisk atmosfär över symposiet.

Plutarchos visar klart sin moraliska intention med sitt *symposion*: gästabudet skall präglas av vänskap, gott humör och kamratlig samvaro. Konversation och diskussion är det centrala. Diskussionsämnena är dels seriösa, dels lättsamma och humoristiska. Irritation och dåligt humör motverkas effektivt. Det är uppenbart att Plutarchos med denna skrift riktar en skarp protest mot samtidens urartade sympotiska beteende, med frosseri, hejdlöst drickande och våldsamerheter. Hans kritik riktar sig sannolikt särskilt mot romerska fest- och dryckesseder.¹⁶

Betraktat som litterärt verk står Plutarchos *Symposion* i markant motsättning och kontrast till samtidens satiriska skildringar av kaotiska dryckeslag. Han ville återuppliva det klassiska *symposion* inriktat på verbalt, intellektuellt stimulerande umgänge. Det är möjligt att hans *Symposion* faktiskt är en direkt reaktion på Petronius *Cena Trimalchionis*, som hade publicerats inte långt dessförinnan. Plutarchos skrev sitt *Symposion* på 80- eller 90-talet. Han skrev det i varje fall med säkerhet före *Συμποσιακά προβλήματα, Quaestiones convivales*.¹⁷

Detta sistnämnda verk är unikt, det enda i sitt slag som är bevarat, och vi känner inte till att något liknande har funnits. Det är osäkert om det fanns någon liknande skrift som Plutarchos i någon mån skulle ha kunnat ha som förebild. Vi vet att Didymos Chalkenteros skrev ett arbete med titeln *Συμποσιακά* eller *Σύμμικτα*, men vi har ingen kännedom om vad det var för slags skrift. Med ledning av vad vi vet om innehållet och den allmänna karaktären i denne skribents övriga enorma produktion, var denna skrift sannolikt ett lärt, kommenterande arbete liknande Athenaios *Δειπνοσοφισταί*, där den sympotiska inramningen endast är artificiell.

Quaestiones convivales kan betecknas som minisymposier med diskussioner och samtal om alla slags frågor. Dels diskuteras snävt sympotiska frågor om seder och bruk vid gästabud och symposier, t.ex. vinblandningens styrka, antalet deltagare, placering etc. Utöver denna grupp av konventionella diskussionsämnen dryftar man även mera krävande problem av filosofisk, naturvetenskaplig, medicinsk, litterär eller historisk

16. För dryckenskapen inom den romerska överklassen se Stadter 1999.488-499.

17. Se Jones 1966.72-73.

art. Plutarchos inleder första boken av de nio i *Bordssamtalen* med att diskutera, huruvida filosofiska problem passar för diskussioner vid vinet. Han hävdar att bildade, kunskapsrika personer bör göra det. Om några deltagare är mindre väl utbildade, bör dessa lyssna till de övrigas inlägg och förhålla sig tysta "som tonlösa konsonanter mellan vokaler".¹⁸ I prooimiet till andra boken definierar han skillnaden mellan de två grupperna av diskussionsämnen och använder därvid termerna *συμποτικά* respektive *συμποσιακά* för att klargöra skillnaden mellan det snävare begreppet och det mer omfattande. Denna distinktion är troligen en innovation av Plutarchos själv.

Med denna programförklaring drar han upp riktlinjerna för sin skrift. Den skall innehålla skildringar av symposier där deltagarna i princip uteslutande ägnar sig åt mer eller mindre kvalificerade diskussioner. Han betonar att detta är vad som passar för och anstår bildade, intellektuella personer. Konventionell underhållning som musik och dans avvisas förakfullt. Måttfullhet skall präglade vindrickandet. Omåttligt drickande är förödande för varje intelligent diskussion och hotar den vänskapliga atmosfären. Plutarchos säger rentav på ett ställe att samtal och diskussion är viktigare än vinet vid symposierna. Det livliga tankeutbytet gör även att symposiasterna ibland glömmer att dricka. Plutarchos lägger den största vikt vid den vänskapliga andan i samvaron. Humor och skämtsamma inlägg blandas med seriösa meningsutbyten om relativt krävande filosofiska problem.

Bordssamtalen är till största delen livfulla skildringar som ger intryck av att vara beskrivningar av verkliga, historiska gästabud. Detta har gett upphov till en livlig diskussion om deras mer eller mindre genuina karaktär. När man läser dessa skildringar och får veta när och var de ägde rum, vad som var anledningen till varje enskilt gästabud, vilka deltagarna var, vilken vars och ens profession var, och vilka som var deras personliga egenskaper, då får man spontant intrycket att Plutarchos åtminstone till stor del utgår från egna minnen och/eller bygger på anteckningar från de många olika symposier där han själv varit en av gästerna.¹⁹ Han dedicerar varje bok till sin vän, konsuln Sosius Senecio, och han nämner i prooimiet till första boken att han

18. 613 E ὡς περ ἄφωνα γράμματα φωνηέντων ἐν μέσῳ πολλῶν τῶν πεπαιδευμένων.

19. I prooimiet till bok I 612 DE, där Plutarchos nämner tidigare författare av *symposia*, visar han att han tror att de gjorde uppteckningar av samtalen. I *Amatorius* 748 EF antyder han att hans son Autobulos har upptecknat sin fars berättelse.

sänder texterna till honom, allt efter som han färdigställer dem. Det anses därför att *Bordssamtalen* var ett beställningsverk av Senecio, i likhet med Plutarchos biografier.

Frågan huruvida *Bordssamtalen* åtminstone delvis är skildringar av verkliga symposier är alltså en intressant fråga. Om man för det första antar att så är fallet, och för det andra tror att han faktiskt anmodades av Senecio att skriva dem, inställer sig nästa fråga: Började Plutarchos tänka tillbaka och söka erinra sig tid, plats, tillfälle, deltagare, diskussionsämnen etc. för varje enskilt gästabud först *efter* att han hade fått önskemålet och uppmaningen av Senecio? Är det troligt att han skrev detta verk *enbart* på Senecios önskan? Jag anser att bägge dessa antaganden är osannolika. Vi kan dock inte fastställa att Senecio faktiskt bad honom att skriva detta verk, och vi vet naturligtvis inte i vilken grad skildringarna beskriver verkliga symposier.

Däremot kan vi med säkerhet säga, att den interna evidens som kan utläsas ur Plutarchos båda symposieverk och deras relation till varandra tyder på att hans utveckling som symposieförfattare var en process i två steg. Både i *De sju vises symposion* och i *Bordssamtalen* framträder Plutarchos ambition och starka engagemang för en grundlig förbättring av de samtida umgängessederna vid gästabuden. Han börjar med att på 80- eller 90-talet skriva sitt *Symposion* som ett försök att – i opposition mot den gängse satiriska, urartade menippiska genren – återuppliva det klassiska sokratiska symposiet. Därefter arbetar han vidare med sitt projekt, med utgångspunkt från sina egna, mycket rikhaltiga minnen av otaliga gästabud präglade av stimulerande samtal med intellektuella vänner, familjemedlemmar och fränder där man bland annat diskuterade frågeställningar av den typ man finner i de peripatetiska problematsamlingarna och även i Plutarchos egen produktion.²⁰ Om man jämför dessa problemator och deras tabellariska svarsalternativ med de livfulla, ofta briljanta och humoristiska samtalen och diskussionerna vid vinet som vi finner i *Bordssamtalen*, *Συμποσιακὰ προβλήματα*, framträder dessa kvaliteter särskilt tydligt.

Vi bör således se Plutarchos båda symposieverk som delar av ett och samma projekt: reformering, moralisk upprustning och intellektualisering av symposiekulturen. När Sosius Senecio någon gång i början av 100-talet eventuellt ber honom att skildra den angenäma samvaron vid de många symposier som de tillsammans deltagit i, och därtill många andra, då torde Plutarchos redan ha förberett ett sådant symposie-

20. *Quaestiones naturales*, *Quaestiones Graecae* och *Quaestiones Romanae*.

verk. Vid gästbuden torde de torra problemata-samlingarnas frågor och svar i viss utsträckning ha använts som material och utgångspunkt för de livliga tankeutbytena så som de skildras i *Bordssamtalen*. Plutarchos kan härvid eventuellt i vissa fall ha använt sig av sin dramatiska skaparkraft, som i *De sju vises symposion*, för att utforma några fiktiva minisymposier, men det förefaller sannolikt att han huvudsakligen byggde på egna minnen och/eller anteckningar, *ὑπομνήματα*, och att han hade gjort sådana under många år, i avsikt att författa en serie av minisymposier. Om så var fallet, är det naturligtvis inte troligt att han gjorde sådana anteckningar bara som en form av dagböcker för privat bruk. Det förefaller alltså sannolikt att Plutarchos redan under en längre tid hade planerat att skriva sitt stora arbete av minisymposier och att han därför med glädje villför Senecios önskan.

Såvitt vi vet hade ingen tidigare skrivit ett verk av denna typ. Plutarchos kan därför anses ha lagt grunden till en ny genre inom symposielitteraturen. Dessvärre fick hans initiativ ingen efterföljd. De skrifter som närmast skulle kunna jämföras med Plutarchos *Συμποσιακὰ προβλήματα* är Athenaios väldiga verk *Δειπνοσοφισταί*, Aulus Gellius *Noctes Atticae* och Macrobius *Saturnalia*. Men dessa skrifter är av ett helt annat slag och uppvisar endast helt ytliga likheter med Plutarchos skrift. Vi kan nog förmoda att ingen hade förmåga eller ambition att åstadkomma ett så livfullt och genuint verklighetstroget verk som Plutarchos.

Referenser

- Babut, D. 'Peinture et dépassement de la réalité dans le *Banquet* de Platon,' *REA* 82, 1980: 5-29.
- Jones, C.P. 'Towards a chronology of Plutarch's works,' *JRS* 56, 1966: 70-74.
- Martin, J. *Symposion. Die Geschichte einer literarischen Form*, Paderborn, 1931.
- Stadter, P.A. 'Drinking, *Table Talk*, and Plutarch's contemporaries,' i: Montes Cala, J.G. et al (eds.), *Plutarco, Dioniso y el vino*. Actas del VI simposio Español sobre Plutarco (Cádiz, 14-16 de Mayo, 1998), Madrid, 1999.
- Teodorsson, S.-T. *A Commentary on Plutarch's Table Talks* Vol. I, Books I-III, (Studia Graeca et Latina Gothoburgensia LI). Göteborg 1989.
- Teodorsson, S.-T. *A Commentary on Plutarch's Table Talks* Vol. II, Books IV-VI. (Studia Graeca et Latina Gothoburgensia LIII). Göteborg 1990.

Teodorsson, S.-T. *A Commentary on Plutarch 's Table Talks* Vol. III, Books VII-IX. (Studia Graeca et Latina Gothoburgensia LXII. Göteborg 1996.

Tecuşan, M. 'Logos sympotikos,' i: Murray, O. & Tecuşan, M. (eds.) *Sympotica. A Symposium on the Symposium*, Oxford, 1990: 238-260.